

[K] **UNIEKE BLIK OP VROEGSTE FILMGESCHIEDENIS.
DESMET-COLLECTIE WORDT WERELDERFGOED**

De Desmet-collectie van EYE Film Instituut Nederland (vroeger het Nederlands Filmmuseum) is opgenomen in UNESCO's *Memory of the World Register*, zo werd in mei 2011 bekendgemaakt. De unieke Nederlandse collectie, sinds 1959 in het bezit van het Nederlands Filmmuseum, omvat het bedrijfsarchief van filmdistributeur Jean Desmet (1875-1956), in de vroegste decennia van de twintigste eeuw een van de pioniers van de cinema in de Lage Landen. Het in 1992 gestarte UNESCO-programma *Memory of the World* is bedoeld om het bewustzijn over en de conservering van documentatie-erfgoed te ondersteunen. Het verwante register werd in 1995 opgezet en vermeldt inmiddels 238 items of collecties. De Desmet-collectie was een van de 45 bijschrijvingen voor 2011, naast bijvoorbeeld het Ierse *Book of Kells* en de archieven van de West-Indische Compagnie.

De Desmet-collectie omvat niet alleen honderden unieke kopieën van internationale stomme films, maar ook een omvangrijke papieren collectie met filmaffiches, contracten en correspondentie. De zakenman Jean Desmet, geboren in Brussel maar opgegroeid in Den Bosch, was een krappe

The Imperial Bio Grand Cinematograph, de reisbioscoop van Jean Desmet,
Foto Eye Film Instituut Nederland.

tien jaar actief in de zich ontwikkelende filmwereld. In 1907 kocht Desmet (die op dat moment zijn geld verdiende op de kermis met een rad van fortuin en een glijbaan) een luxueuze reisbioscoop, die hij de imponerende naam *The Imperial Bio Grand Cinematograph* gaf. Enkele jaren reisde hij er het land mee door, en vertoonde hij er filmprogramma's in, bestaande uit diverse korte films. De investering getuigde van een helder zakelijk instinct: de interesse in de cinema nam in de daaropvolgende jaren een hoge vlucht.

De kunstvorm veranderde van compilatieprogramma's met korte films naar het verhalende medium met langere speelfilms zoals we dat nu kennen, en verplaatste zich van de kermis naar vaste bioscopen. Desmet groeide mee in die ontwikkeling: in april 1909 opende hij zijn eerste vaste bioscoop, de *Cinema Parisien* in Rotterdam, en in de daaropvolgende jaren zouden er verspreid over Nederland nog acht volgen. Daarmee was hij een van de eersten in Europa die een keten van bioscopen exploiteerde. Om verzekerd te zijn van voldoende films in zijn theaters nam hij al snel ook de

aankoop van films in eigen hand. Naast exploitant werd Desmet zo vanaf 1910 een belangrijke filmdistributeur, die zijn films ook aan andere exploitanten verhuurde. Dat ging voornamelijk in compilatieprogramma's, die Desmet zelf voor zijn klanten samenstelde en die per strekkende meter film werden betaald: combinaties van drama, komedie, documentaire en nieuwsbeelden.

In 1916 hield hij het voor gezien. Door de Eerste Wereldoorlog werden de filmmarkten in Duitsland en Frankrijk, waar hij voorheen het grootste deel van zijn waren betrof, onbereikbaar. Maar belangrijker voor zijn beslissingen waren de veranderingen die de filmindustrie parallel daaraan doormaakte: van Europa, en specifiek Frankrijk, verschoof het centrum van de filmwereld naar Amerika, waar de grote productiemaatschappij steeds meer gingen werken met exclusieve contracten. Desmet zag zijn vrijheid als handelaar te veel beknot worden, en stapte over op onroerend goed, al bleef hij als investeerder in de bouw van bioscopen ook in de jaren twintig nog zijdelings bij de Nederlandse filmwereld betrokken. Niettemin bleek ook deze carrièrewissel te getuigen

Documenten uit het archief van Jean Desmet: een toegangskaartje en een bestelformulier, Foto's Eye Film Instituut Nederland.

van zakelijk instinct: Desmet werd uiteindelijk miljonair met zijn vastgoedhandel.

Bij zijn vertrek uit de filmbranche bewaarde Desmet zijn filmarchief, waar hij ook tijdens zijn werkzame periode zuiniger op was dan de meeste van zijn vakgenoten – je wist immers maar nooit wat er nog van te gelde kon worden gemaakt. Zo liet hij een omvangrijke collectie van zo'n negenhonderd veelal korte films na, die na zijn dood werden overgedragen aan het toen pas opgerichte Nederlands Filmmuseum, dat eind 2009 is opgegaan in EYE.

De bonte verzameling films geeft een uniek inzicht in het filmaanbod uit de vroegste jaren van de kunstvorm, waarvan wereldwijd zeker 75 procent verloren is gegaan. Zo bevat de Desmet-collectie vele Franse, Italiaanse of Duitse films die in het land van herkomst niet langer te vinden zijn. Deze films gingen een belangrijke rol spelen in de academische herwaardering van de vroege cinema die vanaf de jaren tachtig plaatsvond: het idee van vroege film als simplistisch, plat kermisvermaak bleek niet houdbaar.

Naast deze unieke verzameling films omvat de collectie het even unieke papieren archief van Desmets distributiebedrijf. Ook dit is de afgelopen decennia van onschatbare waarde gebleken voor filmhistorici. De brieven, handelsregisters en contracten die Desmet nauwkeurig bijhield, geven een vergaand inzicht in de werking van een industrie die juist in die jaren hevige ontwikkelingen meemaakte en in de verhoudingen tussen een klein nationaal bedrijf als dat van Desmet en zijn grotere, internationaal opererende concurrenten. Desmets belangrijkste biograaf, Ivo Blom, bracht dit archief in 2000 in kaart voor zijn proefschrift *Pionierswerk*, en sindsdien zijn diverse aspecten ervan door mediawetenschappers en -historici onder de loep gelegd.

De opname in UNESCO's *Memory of the World Register* is een bevestiging van die blijvende historische waarde van de collectie. De vermelding brengt niet alleen morele steun, maar ook een morele plicht: de verantwoordelijkheid om het materiaal niet te verwaarlozen. De digitalisering van de papieren collectie die de afgelopen jaren plaatsvond in het kader van het mediaconserveringsprogramma Beelden voor de Toekomst (inmiddels goddeels wegbezuinigd) is daarbij een waardevolle stap. De volledige papieren collectie van ruim 100.000 vellen is digitaal ingescand. Het grote werk zit nu nog in de indexering en verdergaande ontsluiting van deze schat aan materiaal. Hopelijk kan de UNESCO-opname hier een extra impuls aan geven.

JOOST BROEREN

<http://www.eyefilm.nl/desmet>